

4. Božie prikázanie

**Cti svojho otca a svoju matku, aby si dlho žil na zemi, ktorú ti dá Pán,
tvoj Boh! (Ex 20,12)**

S1 keď je toto prikázanie v poradí štvrté, väčšina z nás sa s ním stretáva ako s prvým. Kto by si nepamätal to známe: „Neposlúchal som rodičov, nepomáhal som im, alebo bil som sa so súrodencami.“ Napriek tejto skúsenosti však v centre prikázania nie je človek, ale Boh. Ide o prikázanie **Božie** nie ľudské. Ak by to tak nebolo, šlo by len o čistý humanizmus. Potvrdením toho je **jedinečnosť prikázania**, ktorá spočíva v prisľúbení pre človeka, aby dlho žil na zemi. Garantom tohto prisľubu je sám Boh. Z toho teda vyplýva tak pre autoritu ako aj pre podriadeného **prvoradý pohľad na Boha**. *Autorita* vidí v Bohu pôvod a zdroj svojho poslania a tiež úlohu privádzať podriadených ku konečnému dôvodu konania, ktorým je tiež Boh. Pre *podriadeného* je Boh motívom podriadenosti pred ľudskou autoritou a tiež úlohou, napomôcť autorite k zodpovednejšiemu plneniu svojho náročného poslania vo vedení. Tieto úvodné poznámky sú kľúčové pre pochopenie toho, čo vyplýva z prikázania a to: **prejavovať lásku, úctu a poslušnosť voči autorite (najmä rodičom) na jednej strane a na druhej vychovávať a spravovať svojich podriadených (najmä deti).**

S2 Vzájomná úcta a úcta k Bohu

Toto prikázanie upravuje *poriadok lásky*. „Boh chcel, aby sme si po ňom ctili svojich rodičov, ktorým vďačíme za život a ktorí nám odovzdali poznanie Boha. Sme povinní ctiť a vážiť si všetkých, ktorých Boh pre naše dobro obdaril svojou autoritou“ (*KKC 2197*). Teda Boh sa stáva prameňom celoživotného úsilia **ctiť si autoritu**. Tou sú na prvom mieste naši rodičia, starí rodičia, učitelia, zamestnávateľia, predstavení či správcovia vlasti (porov. *KKC 2199*). Tak Bohu preukazujeme úctu nielen priamo ale aj nepriamo cez tých, ktorých poveril autoritou nad nami. Vychádza to z toho, že Boh často neudeľuje svoje dobrá bezprostredne, ale skrze rodičov (život, výchova), Cirkev (duchovné dobrá) a občiansku spoločnosť (pozemské dobrá). Taká úcta dieťaťa či

podriadeného k autorite nemá nič spoločné s vtieraním sa do priazne druhého alebo s nejakým pochlebovaním autorite. Šlo by len o **predstierané a hrané okiadanie**. Tým by len dokázal, že nemá v úcte ani Boha ani autoritu, ale vidí len seba. Na takéto falošné spôsoby musia byť authority vnímavé, a nie márnivé, aj keď im to dobre padne, aby sa nestavali na miesto Boha, ale aby podriadených usmernili z ich egoistickej cesty. Aj Ježiš to odmietol od bohatého mládenca, ktorý si pred ním kľakol a pýtal sa ho: „Učiteľ dobrý, čo mám robiť,...“ Ježiš mu povedal: „Prečo ma nazývaš dobrým? Nik nie je dobrý, jedine Boh“ (*Mk 10, 17-18*).

S3 Táto úcta zaväzuje aj toho, komu sa ona prejavuje. Každý človek má nevyčísľiteľnú hodnotu, o to viac pre nadriadeného, ten, kto mu je podriadený, a tým zverený do starostlivosti autority. „Mladší si teda majú ctiť starších, starší majú milovať mladších“ (sv. Benedikt z Nursie). **Úcta k podriadenému** vychádza z osobného prežívania Boha vo svojom živote, ktorý ho samotnou autoritou poveril a povýšil, ale aj ďalej neustále vedie pri jej správnom uplatňovaní. Preto nadriadený najprv zohýna „kolená pre Otcom, od ktorého má meno každé otcovstvo na nebi i na zemi“ (*Ef 3, 14-15*). Vedomý si vážnej úlohy napodobňuje svojho Učiteľa, ktorý sa prvý zohol a začal umývať nohy svojim žiakom (porov. *Jn 13, 1-20*). Preto „sa rodičia majú dívať na svoje deti ako na deti *Božie* a rešpektovať ich ako *ľudské osoby*“ (*KKC 2222*). Pekne to vyjadruje ľudská skúsenosť.

Istý kňaz spomína z detstva, ako prišiel domov s bratom celý špinavý. Mama ich privítala slovami: „Vy prasiatka, moje“. To „prasiatka“ bola pravda o nich. Ale bez toho „moje“ by sa matka od nich dištancovala a oni by stratili svoju identitu, komu teraz patria. Tento postoj platí pre každú autoritu podľa vzoru sv. Jána Pavla II.: „Ja sa jednoducho každý deň za všetkých modlím. Keď stretnem človeka, už sa zaňho modlím, čo vždy pomáha pri kontakte s ním... Mám však zásadu, že každého prijímam ako osobu, ktorú mi posielal Kristus, ako niekoho, koho mi dal a zároveň mi ho zveril“¹.

S4 Ako treba prežívať úctu?

„Úcta je akoby spojivom medzi láskou a cťou, **úcta prehlbuje lásku**, ba vyžaduje ešte čosi navyše – **nielen milujem, ale plne uznávam, obdivujem a svoj obdiv aj prejavujem**. Úcta nemôže byť skrytým postojom, vyžaduje si, aby bola zjavná

¹ JÁN PAVOL II., *Vstaňte, podme!*, SSV, Trnava 2004, s. 50.

a vyjadrená v správaní sa ku konkrétnemu človeku. Takže je doplnením lásky a dodáva hodnotu milovanému človeku“². „**Úcta je prejavom ocenenia a akoby vnášala istú citlivosť, ba nežnosť**“³. Samozrejme je ľahšie cítiť si svätca či hrdinu, lebo na ňom obdivujeme určitú hodnotu, ale čo s autoritou so škvrnami? Nato W. Póltawska pokračuje a obracia pohľad na autoritu: „Toto Božie prikázanie, ktoré je zdanlivo adresované deťom, je vo svojej podstate **najnáročnejšie prikázanie adresované rodičom**, ktorí majú byť takí, aby si zaslúžili úctu a obdiv svojich detí“⁴. Predsa však **základom úcty nie je svätosť authority ale samotný fakt Božej authority**, ktorá sa prejavuje otcovstvom a materstvom u rodičov, správcovstvom u cirkevných a svetských predstavených. Dvaja ľudia sa tak stretávajú vo vzájomnom obdive, ale nie na rovnakom stupni úloh. Z toho tiež vyplýva, že *kamarátsky postoj* detí k rodičom či podriadeného k autorite obsahuje čosi, čo je proti úcte. Čosi iné je však *pozvanie do vzťahu priateľstva* podľa vzoru nášho Pána Ježiša Krista (porov. *Jn 15, 15*).

S5 Napokon by sa mohlo povedať, že 4. Božie prikázanie **chráni u ľudí vzájomnú úctu**, ktorá sa prejavuje vo vďačnosti jeden voči druhému za to, že si. Tým sa pomáha vytvárať jednu školu spoločenstva, v ktorej naplno prežívame druhého ako „**niekoho, kto patrí ku mne**“⁵. Preto môže niekto povedať: je to také a také dieťa, ale je to moje dieťa; dieťa zas: „je to taký a taký rodič“, ale „je to môj rodič“, alebo „je to taký a taký zamestnanec či veriaci“ ale „je to môj zamestnanec a veriaci“, taktiež „je to taký a taký šéf, kňaz a biskup“, ale „je to môj šéf, môj kňaz a môj biskup“. Samozrejme sa nejedná o vlastnícky postoj, ten prináleží jedine Bohu, od ktorého všetko pochádza ako od Stvoriteľa. Práve to je našou najväčšou hodnotou i cieľom, že **všetci patríme Bohu, sme Božie deti a ON je náš Boh**.

S6 Poslušnosť – aká, komu a dokedy?

Poslušnosť je adekvátna požiadavka authority voči podriadenému. Otázkou je, aká má byť. Prvá poslušnosť, s ktorou sa stretávame, je už v ranom detstve. Je to poslušnosť

² PÓLTAWSKA, W., *Rodinám, aby boli silné v Bohu...*, SALAMON, Stará Ľubovňa 2010, s. 91.

³ PÓLTAWSKA, W., *Rodinám, aby boli silné v Bohu...*, SALAMON, Stará Ľubovňa 2010, s. 92.

⁴ PÓLTAWSKÁ, W., *Rodinám, aby boli silné v Bohu...*, SALAMON, Stará Ľubovňa 2010, s. 92.

⁵ JÁN PAVOL II., *Novo millennio ineunte*, SSV, Trnava 2001, 43.

na „**prvé slovo**“, kedy sa neodvráva, ale ani nerozumejú dôvody. Poslúcha sa preto, lebo to povedal rodič, autorita. Nejde tu o slepú poslušnosť, pretože nedostatok porozumenia tu dopĺňa láska rodiča k dieťaťu. Takáto poslušnosť má v živote svoje miesto, kým človek nedovŕši užívanie rozumu. Ak by niekto vyžadoval slepú poslušnosť od podriadených, tým by dával najavo svoj nedostatok lásky a u podriadených by degradoval ich dôstojnosť. Slepá poslušnosť „na prvé slovo“ nerešpektuje celkom hodnotu človeka, ktorý je obdarený rozumom a slobodnou vôľou.

Ďalej sa dá uvažovať o poslušnosti na „**druhé slovo**“. Nie je to neposlušnosť ani umenšenie autority, ale skôr vyzrievanie podriadeného. Chce sa tým povedať, že súčasne s nejakým rozkazom alebo požiadavkou autority rastie aj poznanie podriadeného. Podriadený sa učí cez autoritu a aj svoju skúsenosť a vytvára si **vlastný úsudok**. Náležitú požiadavku autority prehodnocuje cez sito **vlastného svedomia**. Takto môžeme vidieť neposlušného syna, ktorého Ježiš vyzdvihol nad toho druhého. Ten hoci najprv oponoval otcovi, potom to hneď oľutoval a šiel pracovať do vinice (*Mt 21, 28-32*). Ide teda o to dať si na poslušnosť čas, zostať ticho po požiadavke predstaveného, popremýšľať a rozhodnúť sa. Takto sa poslušnosť predstavenému spája s ďalšou dôležitou čnosťou, ktorou je **rozlišovanie**. V tom možno nájsť priestor, kde sa podriadený stretá s najvyšším Predstaveným, ktorým je Boh a akoby počuť: „Deti, poslúchajte rodičov vo všetkom, lebo je to milé Pánovi“ (*Kol 3,20*).

S7 Druhý vatikánsky koncil vniesol ešte viac svetla do tejto problematiky, keď hovoril na mnohých miestach o **konštruktívnej poslušnosti** (napr. *PO 7, GS 74*). Jej základom je prežívanie zodpovednosti za spoločné dobro. Preto podriadený okrem požiadavky nadriadeného v pokore ponúkne svoje videnie veci, svoj pohľad a názor. Je si však vedomý zodpovednosti nadriadeného za jemu zverený úrad, a preto prijíma jeho rozhodnutia v poslušnosti viery a to aj vtedy, keď všetko nekorešponduje s jeho návrhom. Hovoríme tu o skúsenosti Cirkvi, ktorú vyjadril sv. Benedikt z Nursie: „Pán vnukne často práve najmladšiemu, čo je najlepšie“. Krásnym príkladom je príbeh o Zuzane zo Starého zákona, kde mladý Daniel vstáva pred staršími a nebojácne reaguje: „Takí hlúpi ste, synovia Izraela? Bez súdu, bez stopovania pravdy ste odsúdili dcéru Izraela! Obnovte súd, pretože falošne svedčili proti nej!“ (*Dan 13, 48-49*). Práve

táto poslušnosť plynulo prechádza k zodpovednosti za svojich predstavených (rodičov), ktorá sa neskôr prejaví starostlivosťou v ich rokoch staroby, choroby alebo opustenosti.

Kedy končí poslušnosť? „Poslušnosť voči rodičom prestáva osamostatnením sa (emancipáciou) detí, ale neprestáva úcta, ktorú musia mať k nim vždy“ (KKC 2217). Určite ani v čase spoločnej domácnosti, keď sú už deti dospelé, nie sú rodičia jedinou autoritou, lebo rodinné vzťahy nie sú absolútne. Patríme všetci do Božej rodiny, a kvôli tomu rodičia musia tiež rešpektovať Božiu autoritu nad svojimi deťmi. Preto „rodičia majú s radosťou pomáhať svojim deťom nasledovať Ježiša Krista v každom životnom stave“⁶. **Poslušnosť voči akejkoľvek autorite napokon končí, ak jej nariadenia sú „v rozpore s požiadavkami morálneho poriadku, so základnými ľudskými právami a s učením evanjelia“ (KKC 2242).** Veď „Boha treba poslúchať viac ako ľudí“ (Sk 5, 29). To je otázka správne formovaného svedomia, ktoré treba počúvať ako svoju najbližšiu autoritu.

S8 Ako správne uplatňovať autoritu?

Autorita sa dobre neuplatňuje dokazovaním **moci**, ale **pokornou službou**. Ježiš to povedal veľmi jasne: „Medzi vami to tak nebude. Ale kto sa medzi vami bude chcieť stať veľkým, bude vašim služobníkom.“ A uvádza seba ako príklad: „Ako ani Syn človeka neprišiel dať sa obsluhovať, ale slúžiť a položiť svoj život ako výkupné za mnohých“ (Mt 20, 26.28). **Úlohou autority je vychovávať, viesť a spravovať im zverených ľudí. Pre rodičov je to právo a povinnosť, ktoré sú prvoradé a neodcudziteľné**⁷. Preto sú rodičia *prví zodpovední za výchovu svojich detí*, čo dosvedčujú najmä tým, že vytvárajú rodinu, kde vládne nežnosť, odpustenie, úcta, vernosť a nezištná služba (porov. KKC 2223). Rodičia majú *výsadu evanjelizovať svoje deti* a tak ich vychovávať k čnostiam, lebo „*rodinná katechéza predchádza, sprevádza a obohacuje iné spôsoby poučovania vo viere*“ (KKC 2226). Robia to hlavne **svojím príkladom**, čo prispieva k rastu vo *svätosti tak detí ako aj samotných rodičov*. Ďalej rodičia, aby vychovávali deti, sa starajú o ich *hmotné a duchovné potreby*, pomáhajú im

⁶ KOMPENDIUM KATECHIZMU KATOLÍCKEJ CIRKVI, 462.

⁷ Porov. JÁN PAVOL II., *Familiaris consortio*, 36: AAS 74 (1982) 126.

vybrať školu, ktorá zodpovedá ich presvedčeniu a múdrymi radami pomáhajú deťom pri voľbe povolania a životného stavu (porov. KKC 2228-2230).

S9 Pre rodinnú výchovu sa ukazuje veľmi vážny postreh W. Póltawskej na základe jej skúseností získaných z poradní. „**Najsilnejší vplyv** na dieťa má **otec**, dokonca aj taký otec, ktorý nie je doma. Otec akosi prirodzene odovzdáva dieťaťu postoj voči svetu. Deti viac napodobňujú otca ako matku, dokonca aj deti, ktoré zdanlivo zavrhlí svojho otca, sa niekedy podvedome správajú rovnako ako ich otec. V zdravej rodine má otec potvrdzovať, akoby pečatiť vplyv matky. Ak to nerobí, ak sú postoje rodičov protichodné, dieťa častejšie nasleduje otca. Mimoriadne zjavné to je pri analýze výsledkov náboženskej výchovy. V domácnosti, kde sa modlí a chodí do kostola len matka, ju deti sprevádzajú, kým sú malé. Neskôr však napodobňujú otcovo správanie“⁸. *Dieťa teda musí vidieť otcovu vieru a otec mu ju musí ukázať svojím príkladom.*

Ako najdôležitejší cieľ výchovy, sa zdá, „aby sme čo najskôr priviedli dieťa k **sebakontrolu a procesu sebavýchovy**“⁹. Hlavná úloha rodiča či predstaveného je priviesť svojho zverenca k tomu, aby vlastne jeho ako autoritu nepotreboval a nie si ho naviazal na seba. Teda je potrebné vyformovať z druhého človeka **osobnosť**, akoby dať mu vlastný motor, ktorý nazývame **svedomie**. To znamená vyformovať v ňom správne svedomie, podľa ktorého sa dokáže v živote slobodne a správne rozhodovať a konať. Je to dôležité preto, aby jedinec dokázal *stáť zodpovedne na vlastných nohách, opustil detské infantilné správanie a nebol ľahkým terčom manipulácie silnejších osobností*. Autorita má pomáhať objaviť svojmu podriadenému jeho **vnútornú krásu**, že je jedinečný, cenný i hodný pozornosti a sprevádzať ho pri spoznávaní svojich **darov a schopností**, aby sa stal zodpovedným za seba a pochopil zmysel svojho života¹⁰. To všetko sú veci, ktoré v sebe máme už skôr darované Stvoriteľom. Docieli sa to, keď sa výchova uskutočňuje v atmosfére **dôvery**. „Dôvera je výchovnou silou, pretože zaväzuje k tomu, aby sme prejavenu dôveru nesklamali!“¹¹ Ale je i kameňom úrazu, byť takým, aby mi mohli dôverovať. V podstate hovoríme o tom, že **deti vychovávajú rodičov a podriadení predstaveného**. Teda ten, kto vychováva, si musí dôveru a obdiv

⁸ PÓLTAWSKA, W., *Rodínám, aby boli silné v Bohu...*, SALAMON, Stará Ľubovňa 2010, s. 99.

⁹ PÓLTAWSKA, W., *Rodínám, aby boli silné v Bohu...*, SALAMON, Stará Ľubovňa 2010, s. 100.

¹⁰ Porov. VANIER, J., *Prijat' svoju ľudskosť*, Serafín, Bratislava 2002.

¹¹ PÓLTAWSKA, W., *Rodínám, aby boli silné v Bohu...*, SALAMON, Stará Ľubovňa 2010, s. 107.

nejako zaslúžiť, až vtedy bude mať výchovný vplyv. Deje sa to tak, že sa ponúkne istá forma **priateľstva**. „Priateľstvo je dar človeka pre človeka a priateľstvo s veľkým, šľachetným človekom môže byť smerovkou“¹². Postupne, cez ľudské priateľstvá sa druhý privádza ku konečnému cieľu výchovy, a to, aby si napokon slobodne zvolil **najväčšie priateľstvo - Ježiša**¹³. On bude ten, ktorý ho bude ďalej vychovávať a každý iný vychovávateľ pred Ním v pokore ustúpi podľa vzoru Jána Krstiteľa – „On musí rásť a mňa musí ubúdať“ (Jn 3, 30).

S10 Ako **výchovný princíp** a úlohu pre nové tisícročie stanovil sv. Ján Pavol II. vytvoriť z Cirkvi *dom a školu spoločenstva*. A to platí tak pre všeobecnú ako i domácu cirkev, teda rodinu. Hovorí predovšetkým o zameranosti „*pohl'adu srdca na tajomstvo trojjediného Boha*, ktorý v nás prebýva a ktorého tvár treba vnímať aj *na tvári bratov a sestier vedľa nás*“. Ďalej je potrebné *cítiť druhého ako svojho*, „aby som vedel spolu s ním prežívať jeho radosti a jeho bolesti, uhádnuť jeho želania, postarať sa o jeho potreby a ponúknuť mu pravé a hlboké *priateľstvo*“. Je to tiež aj „schopnosť vidieť v druhom predovšetkým *pozitívne prvky*, aby sme ho prijímali a hodnotili ako *Boží dar*“, a to aj ako „*dar pre mňa*“. Napokon hovorí o tom, aby sme vedeli „bratovi „*urobiť miesto*“, niešť si vzájomne *bremená (Gal 6, 2)*“ a „*premáhať egoistické pokušenia*, ktoré nás neustále napádajú a budia rivalitu, karierizmus, nedôveru a žiarlivosť“¹⁴. **S11**

Niektoré praktické odporúčania

1. *Treba si vážiť aj takú autoritu, ktorá je morálne skazená?* (zlý rodič, alkoholik, násilník, skorumpovaný politik, nespravodlivý učiteľ, nepoctivý kňaz...)

Úcta sa týka človeka ako takého, jej garantom je Boh, preto si máme vážiť akéhokoľvek človeka. Iná vec je poslušnosť a výchova. Tu sa treba riadiť vyformovaným svedomím podľa Ježišových slov: „robte a zachovávajte všetko, čo vám povedia, ale podľa ich skutkov nerobte: lebo hovoria, a nekonajú“ (Mt 23, 3). Keď aj zlá autorita správne učí, treba ju poslúchať,

¹² PÓLTAWSKA, W., *Rodinám, aby boli silné v Bohu...*, SALAMON, Stará Ľubovňa 2010, s. 100.

¹³ FRANTIŠEK, *Christus vivit*, 250.

¹⁴ Porov. JÁN PAVOL II., *Novo millennio ineunte*, SSV, Trnava 2001, 43.

ale ak prikazuje niečo proti Božím zákonom, tak „Boha treba poslúchať viac ako ľudí“ (Sk 5, 29). Potom ma poslušnosť nezaväzuje, lebo vzťah k Ježišovi Kristovi má pre kresťana prednosť pred všetkými ľudskými väzbami.

2. *Mám poslúchať svoju manželku/manžela?*

Nie poslúchať, ale počúvať sa navzájom. Počúvanie sa takto stáva základom vzájomnej komunikácie. Ich vzťah je rovnocenný. Preto v najhlbšej podstate problém spočíva v tom, že nevnímajú a nepovažujú jeden druhého za dar pre seba navzájom, ale často seba berú ako súperov. Nechcime si niečo dokázať, ale skôr sa vzájomne pochopiť.

3. *Ľudia často poukazujú na to, že „Cirkev sa nemá čo miešať do politiky“ ako je to teda?*

Je to otázka, na ktorú by sa mohlo veľa rozprávať o práve i povinnosti Cirkvi na autoritu v duchovnej a morálnej oblasti voči svojim podriadeným, pokrsteným, ale aj zodpovednosti za spoločnosť a svet, v ktorá má ohlasovať evanjelium. Tiež by sa mal rozoberať princíp subsidiarity a autonómie politiky a sveta na svoju oblasť. Možno ako princíp povedať, že aj rodič má právo i povinnosť vstupovať do určitej miery múdrymi radami do sveta svojich detí a to, i keď sú už dospelé.

4. *Čo úcta ku starým, najmä svojim rodičom od dospelých detí?*

V dnešnej dobe prežívajú starnúci rodičia osamotenosť a vytlačenie na okraj spoločnosti. Sme svedkami, že mladí „nerozumejú“ starým a starí „nerozumejú“ mladým.... Človek nemá hodnotu pre výkon, ktorý podáva. Pápež František často pripomína, že starý človek je zdrojom skúseností pre mladých. Mladí zas starším ponúkajú elán. Tak ako si budem ja vážiť svojich starých rodičov, tak vstúpim svojim deťom úctu k sebe. Ctiť si rodičov znamená teda mať v úcte svoj pôvod. Ak pohrdam rodičmi, pohrdam časťou seba samého. Veľmi dôležitou úlohou rodičov je naučiť svoje deti od malička modlitbe za rodičov a starých rodičov.